

Романів О. Я., к.геогр.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), **Зуєв В. М., старший викладач** (Барановицький державний університет), **Бура І. В., аспірант** (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИКОРДОННЯ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ (НА ПРИКЛАДІ СУМІЖНИХ РАЙОНІВ РІВНЕНСЬКОЇ ТА БРЕСТСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)

Для України, яка поступово інтегрується у європейський простір, вивчення прикордонних територій набирає дедалі більшого значення. Нині знання про прилеглі до кордону території сусідніх з Україною держав дуже неповні. Для забезпечення об'єктивності таких знань дослідження прикордонних територій суміжних держав повинні спільно проводити спеціалісти сусідніх держав.

Метою даного дослідження є виявлення рис подібності та відмінності демографічної ситуації, а також демографічних проблем суміжних районів Рівненської та Брестської областей.

До 1991 року і Білорусія, і Україна перебували у складі однієї держави – СРСР. Державний кордон між Україною та Республікою Білорусь був законодавчо закріплений Договорі між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон, який був підписаний 12 травня 1997 року. Остаточна ратифікація цього договору відбулася лише у червні 2013 року. Отже, поняття прикордоння України і Білорусії – відносно нове. Проте, з найдавніших часів українців і білорусів єдне спільне історичне коріння.

В межах території дослідження проживає 398 174 особи станом на 1 січня 2011 року. З них у прикордонних районах Брестської області 261 663 осіб, а у прикордонних районах Рівненської області 136 511 осіб.

Найбільша чисельність населення зосереджена у м. Пінську. Найбільший район – Столінський. Райони в межах українського прикордоння в цілому менш людні (рис. 1.).

Найбільшими темпами зростає населення у м. Пінськ, також спостерігається повільне зростання чисельності населення в смт. Річиця. В цілому в районах білоруського прикордоння населення скорочується. Найбільші темпи скорочення чисельності населення спостерігаються в смт. Логішині та у сільській місцевості цих районів.

В українському прикордонні динаміка населення складніша. Населення Дубровицького району в цілому скорочується, але його міське населення, навпаки, зростає. Населення Зарічненського та Рокитнівського районів зростає, причому, у першому районі – за рахунок зростання міського населення, а у другому – за рахунок росту сільського населення.

Отже, для прикордоння характерна депопуляція сільського населення. Виняток становлять лише села Рокитнівського району.

Прикордоння належить до районів з найменшою щільністю населення у порівнянні з рештою територій своїх держав.

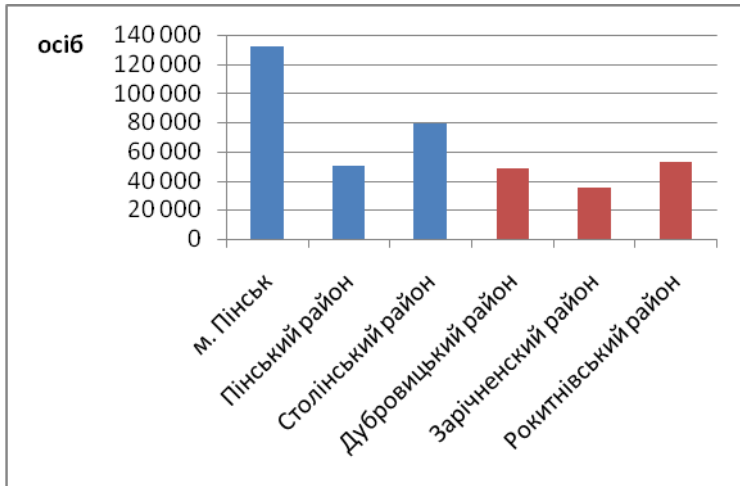

Рис. 1. Чисельність населення станом на 01.01.2011 року

Район дослідження належить до слабо урбанізованих територій. Рівень урбанізації у більшості районів близький до 20%, виняток становить лише Пінський район, у якому з урахуванням м. Пінська міське населення становить близько 74%. Частка міського населення зростає у всіх районах, окрім Рокитнівського.

На динаміку чисельності населення впливають показники природного руху. Рівень народжуваності населення є вищим в українському прикордонні. Показники змінюються слабо, але в останні роки знижуються, за винятком Рокитнівського району. Показники смертності теж вищі у білоруському прикордонні, за винятком м. Пінськ. Рівень смертності у білоруських районах зростає, а в українських – зменшується. Переважаючою причиною смертей в українському прикордонні є хвороби системи кровообігу. Причому, смертність від цих хвороб є вищою в українському прикордонні. На другому місці серед причин смертей – новоутворення, досить високою є у окремих районах смертність від зовнішніх причин (отруєння, травми тощо). Смертність від інфекційних хвороб, новоутворень та інших є практично однаковою по обидва боки кордону.

Додатним природний приріст є у Рокитнівському, Заріченському районах, а також у м. Пінську. В українському прикордонні показники природного приросту покращуються, а у білоруському прикордонні – погіршуються, особливо Пінського району.

Частково відмінності у показниках смертності та народжуваності можна пояснити особливостями статево-вікової структури населення у районах. Чисельність жителів жіночої статі перевищує чисельність чоловіків. Співвідношення між чисельністю представників різних статей є практично однаковим у всіх досліджуваних районах, проте більшими диспропорціями у сторону переважання жіночого населення характеризується м. Пінськ та Пінський район.

Віковий склад населення українського прикордоння характеризується більшою часткою працездатного населення, ніж в сусідніх білоруських районах (за винятком м. Пінська), і більш високою часткою осіб молодше працездатного населення. В цілому сільське населення є «старішим», аніж міське, але Рокитнівський район можна вважати винятком, який не уписується у наведену закономірність.

Етнічна структура населення регіону також характеризується своєю специфікою, оскільки є контактною територією між ареалами постійного проживання українців та білорусів.

У етнічному відношенні район дослідження належить до зони компактного проживання етнографічної групи поліщуків. Поліщуки — етнографічна група білорусів та українців, яка приурочена до районів українсько-білоруського міжетнічного порубіжжя і містить у собі риси як білоруської, так і української культур. У якості етнографічної групи вони почали проявляти себе приблизно з XV ст.

Особливістю сучасного національного складу досліджуваних районів є мононаціональність. У національному складі українських районів білоруси займають друге місце у Заріченському та Рокитнівському районах. У білоруському прикордонні українці – третя за величиною національна меншина у Столінському та Пінському районах.

У районах прикордоння показники міжнародної та міжрегіональної міграції характеризуються від'ємними показниками. Отже, за рахунок механічного руху населення чисельність жителів прикордоння скорочується. Проте міграційна мобільність населення українських районів на порядок менша, аніж у білоруському прикордонні. Однак, таку різку відмінність можливо пояснити особливостями статистичного обліку міграції населення. З українського прикордоння значна частина жителів щороку здійснює трудові міграції у країні зарубіжжя та інші регіони України, але ця когорта населення перебуває за межами статистичних спостережень.

Дестабілізуючими факторами на кордоні є активне прагнення нелегальних мігрантів використати території України й Білорусі для проїзду в країни Центральної та Західної Європи, зростання потоку громадян через кордон з торговельно-спекулятивними цілями.

Проаналізуємо суспільно-географічні проблеми, які пов'язані із рівнем життя населення. Рівень зареєстрованого безробіття населення в українському прикордонні є значно вищим, ніж в білоруському. По обидва боки кордону спостерігається скорочення показників, що слід розцінювати як позитивну тенденцію. Найвищим є рівень безробіття у Зарічненському та Рокитнівському районах.

Частково оцінити рівень життя населення можна і за обсягом доходів на особу. Основною статтею доходів є заробітна плата. Білоруські працівники отримують вищу заробітну плату. Найвищі показники заробітної плати характерні для м. Пінська. Це зумовлює й те, що частина населення українського прикордоння здійснює трудові міграції у це місто, користуючись «прозорістю» кордону. Спільним у динаміці заробітної плати є її зниження у доларовому еквіваленті у 2009 році, що було пов'язане із впливом світової фінансової кризи.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки про демографічну ситуацію та рівень життя населення українсько-білоруського прикордоння:

- регіон дослідження переважно є низько урбанізованим;
- по обидва боки кордону спостерігаються процеси депопуляції та старіння населення, особливо – сільського, проте у білоруських районах вони проявляються яскравіше;
- населення білоруського прикордоння є більш мобільним, ніж з українського боку кордону;
- у етнічному та національному складі населення значну частину становить етнічна група поліщуків, переважає автохтонне населення: з українського боку кордону – українці, з білоруського – білоруси, проте характерна значна асиміляція корінного населення у Білорусі;
- за показниками, які характеризують рівень життя населення (безробіття, заробітна плата, забезпеченість житлом) кращими є райони білоруського прикордоння.

Наявність відмінностей у показниках структури та відтворення населення, рівня його життя у межах суміжних територій актуалізує дослідження у наступних публікаціях факторів, які впливають на демографічну ситуацію по обидва боки кордону.